

9.
utgave

Olav Molven

Helse og jus

GYLDENDAL

OLAV MOLVEN

HELSE OG JUS

9. utgave

GYLDENDAL

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2019
9. utgave, 1. opplag 2019

ISBN 978-82-05-52488-0

Omslagsdesign: Gyldendal Norsk Forlag
Sats: Bøk Oslo AS
Brødtekst: Minion 10,5/15

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med
åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått
med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere
til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale
kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og
kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Denne boka gir en kort innføring i juridisk metode og en bred fremstilling av norsk helserett. Den primære målgruppen er studenter i helsefag og i helseadministrasjon og -ledelse og personell som i sin praksis trenger å sette seg inn i helserett. Andre som er opptatt av fagområdet, vil også kunne ha interesse av fremstillingen.

Boka er inndelt i åtte hoveddeler. Den første delen (kapittel 1–3) dreier seg om juridisk tenkemåte, grunnbegreper og metode. Andre del (kapittel 4–7) omhandler helseretten som system og dens relasjon til menneskerettigheter, politikk og etikk. Tredje del (kapittel 8–10) dreier seg i hovedsak om pasientenes rett til helsehjelp. I den fjerde delen (kapittel 11–13) tas det opp i hvilken grad pasientene kan kreve informasjon og bestemme over hva de skal motta av helsehjelp. Femte del (kapittel 14–20) angår de mange ulike kravene som stilles til helsepersonell, helsetjenesten og dens ledere. Sjette del (kapittel 21–22) omhandler arbeidsrettslige spørsmål av særlig relevans for helsetjenesten. Den syvende delen (kapittel 23–25) dreier seg om kontrollen med helsepersonellet og helsetjenesten, herunder pasientenes klagerett, og på hvilke måter personell og virksomheter kan stilles til ansvar. Siste del (kapittel 26–28) gjelder pasientenes krav på å få økonomiske ytelser, herunder særlig deres rett til erstatning.

Ved siden av å holde frem viktige helserettslige prinsipper er det lagt vekt på å fremstille hva lovbestemmelsene sier om de mest praktiske problemstillingene som helsepersonellet møter i hverdagen. De fleste kapitlene starter med å presentere en del spørsmål som er sentrale, og som leserne etter å ha arbeidet med kapitlet kan prøve om de kan besvare. For å lette tilegnelsen til stoffet er det brukt mange eksempler og gjengitt viktige rettsavgjørelser. Diskusjoner av primært teoretisk interessante spørsmål er det lite av i boka.

6 FORORD

I fremstillingen av denne niende utgaven av boka er det i all hovedsak benyttet den samme inndelingen og systematikken som i forrige utgave. Revisjonen består i det vesentlige av ajourføring med hensyn til mye ny lovgivning og rettsutviklingen ellers de siste fire årene.

Haslum, juni 2019

Olav Molven

Innholdsoversikt

DEL I

GRUNNPRINSIPPER OG BEGREPER	23
kapittel 1 Juridisk tenkemåte og metode	25
kapittel 2 Rettsregler og rettigheter	40
kapittel 3 Rettssikkerhet.....	51

DEL II

MENNESKERETTIGHETER, HELSEPOLITIKK, ETIKK OG HELSERETT	59
kapittel 4 Menneskerettigheter og helse.....	61
kapittel 5 Helsepolitikk og helserett	75
kapittel 6 Forholdet mellom etikk og helserett.....	88
kapittel 7 Helserettens systematikk.....	105

DEL III

BEFOLKNINGENS RETT TIL HELSEHJELP	111
kapittel 8 Statens og kommunenes plikt til å sørge for helsetjenester.....	113
kapittel 9 Retten til helsehjelp	127
kapittel 10 Tvang i behandlingen	163

DEL IV

PASIENTENES RETT TIL INFORMASJON OG SELVBESTEMMELSE	173
kapittel 11 Rett til selvbestemmelse	175
kapittel 12 Informasjon og medvirkning	195
kapittel 13 Rett til å bestemme over liv – og over død?.....	213

DEL V

KRAV TIL HELSEPERSONELLET OG HELSEVESENET	225
kapittel 14 Krav om forsvarlig yrkesutøvelse og virksomhet	227
kapittel 15 Ledelse av virksomhet og fordeling av myndighet mellom helsepersonell	252
kapittel 16 Kravet om internkontroll	272
kapittel 17 Pasientsikkerhet, skader og uhell	281
kapittel 18 Dokumentasjon og journal	292
kapittel 19 Taushetsplikt og samarbeid.....	311
kapittel 20 Helsefaglig forskning	336

DEL VI

DET ARBEIDSRETTSLIGE FORHOLDET MELLOM HELSEPERSONELL OG ARBEIDSGIVER (VIRKSOMHETER).....	351
kapittel 21 Arbeidsrettslige grunnregler	353
kapittel 22 Ytringsfrihet, lojalitetsplikt og varslingsplikt.....	364

DEL VII

KONTROLL MED HELSETJENESTEN	381
kapittel 23 Kontroll og tilsyn	383
kapittel 24 Klager og klagebehandling.....	396
kapittel 25 Reaksjoner mot helsepersonell og virksomheter.....	414

DEL VIII

PASIENTENES RETT TIL PENGEYTELSER.....	435
kapittel 26 Pasientenes rett til erstatning	437
kapittel 27 Rettferdsvederlag og voldsoffererstatning.....	461
kapittel 28 Rett til trygdeytelser ved sykdom.....	464

LOVER, FORSKRIFTER, OFFENTLIGE DOKUMENTER M M	472
--	------------

LITTERATUR.....	478
------------------------	------------

STIKKORD.....	481
----------------------	------------

Innhold

DEL I GRUNNPRINSIPPER OG BEGREPER	23
KAPITTEL 1 JURIDISK TENKEMÅTE OG METODE.....	25
1 Et eksempel	25
2 Problemstillinger	26
3 Hva er juridisk metode? En oversikt	26
3.1 Den normrasjonelle beslutningsmodellen.....	26
3.2 Den formålsrasjonelle beslutningsmodellen	27
3.3 Helsepersonell og normrasjonelle beslutninger	28
3.4 Juridisk metode og den normrasjonelle beslutningsmodellen	28
4 Rettsregler og rettskildefaktorer	29
5 Tolkning av lover	32
6 Motstrid mellom de ulike rettskildefaktorene	33
7 Rettsfakta og rettsfølge	34
8 «Skal»- og «kan»-regler.....	35
9 Prinsipper for rettsanvendelse.....	35
10 Forvaltningsskjønn og myndighetsmisbruk	36
11 Rettsanvendelse i praksis.....	37
12 Oppsummering.....	38
KAPITTEL 2 RETTSREGLER OG RETTIGHETER.....	40
1 Normer, regler og rettsregler.....	40
2 Ulike typer rettsregler	41
3 Rettigheter	42
3.1 Innledning	42
3.2 Ulike typer rettigheter.....	43
3.3 Skillet mellom materielle rettigheter og rasjonerte goder	44
3.4 Materielle rettigheter – lovpålagte utgifter	45
3.5 Når foreligger rettigheter?.....	46

3.6	Entydige (klare) versus uklare rettigheter	47
3.7	Automatiske versus betingede rettigheter	47
3.8	Rettigheter og plikter, rettighetssubjekter og pliktsubjekter	48
3.9	Rettigheter, plikter og makt	48
4	Enkeltvedtak	49
KAPITTEL 3 RETTSSIKKERHET		51
1	Kravet om rettssikkerhet	51
2	Rettssikkerhetsgarantier	52
3	Rettssikkerhetsidealet ved helsetjenester	52
4	Rettssikkerhetsgarantiene ved helsetjenester	54
5	Saksbehandlingsregler som rettssikkerhetsgaranti	56
6	Rettssikkerhet og effektivitet	56
DEL II MENNESKERETTIGHETER, HELSEPOLITIKK, ETIKK OG HELSERETT		59
KAPITTEL 4 MENNESKERETTIGHETER OG HELSE		61
1	Hva forstås med menneskerettigheter?	61
2	Menneskerettighetenes innhold	62
3	Noen viktige begreper	62
4	FN-konvensjonene om menneskerettigheter	62
5	Europeiske konvensjoner om menneskerettigheter	64
6	Bestemmelser i konvensjonene om rett til helse	65
6.1	Oversikt	65
6.2	FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK)	65
6.3	FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen)	68
6.4	FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (kvinnekonvensjonen)	70
6.5	Den europeiske sosialpakt (ESP)	70
6.6	Håndhevelse av retten til helse	71
7	Pliktsubjektene for menneskerettighetene om helse	72
8	Beskyttelse av menneskerettighetene om helse i norsk rett	73
KAPITTEL 5 HELSEPOLITIKK OG HELSERETT		75
1	Utgangspunkter	75
2	Lovgivning som tiltak for å fremme helsepolitiske mål	76
2.1	Overordnede mål	76
2.2	Lovgivning som styringsverktøy og virkemiddel	77
2.3	Sammenhengen mellom (rettighets)lovgivning og økonomi	78
3	Konkret om helselovgivningen som del av helsepolitikken	80
3.1	Historisk om den norske helselovgivningen	80
3.2	Ny og gjeldende helselovgivning	81
3.3	Målsettingen med lovene	83
4	Helselovene og helseforvaltningen	84

5	Helselovene og helsepersonellet	85
6	Oppsummering	86

KAPITTEL 6 FORHOLDET MELLOM ETIKK OG HELSERETT

1	Problemstillinger	88
2	Hva forstås med etikk?	89
2.1	Begrepet <i>etikk</i>	89
2.2	Etiske modeller	89
2.3	Grunnleggende verdier – etiske prinsipper og målverdier	91
2.4	Profesjonsetikk/yrkesetikk	92
3	Etiske valg	93
4	Lovgivning og etikk	94
4.1	Lovgivning bygd på verdier og etikk	94
4.2	Etiske avveininger ved anvendelse av lover	95
4.3	Sammenligning av lover og etiske retningslinjer	97
5	Konkret om forholdet mellom lov og etikk	97
5.1	Loven er klar	97
5.2	Loven er uklar	98
5.3	Loven gir handlingsvalg	99
5.4	Loven regulerer ikke situasjonen	99
5.5	Loven setter en minstestandard	100
5.6	Kollegaer, overordnede eller helsetjenesten bryter loven	101
5.7	Den daglige praksisen	102
5.8	Utviklingstrekk	102
6	Mer lovgivning – i etikkens tjeneste?	103

KAPITTEL 7 HELSERETTENS SYSTEMATIKK

1	Utgangspunkter	105
1.1	Oversikt	105
1.2	Begreper	105
1.3	Type lovgivning	106
2	Organiserings- og oppgavebestemmelser	107
3	Rettighets- og pliktbestemmelser	108
4	Ovenfraperspektivet versus nedenfraperspektivet	108
5	Rettskildebildet	109
6	Helserettens kjerneområder og grenseland	110

DEL III BEFOLKNINGENS RETT TIL HELSEHJELP

KAPITTEL 8 STATENS OG KOMMUNENES PLIKT TIL Å SØRGE FOR HELSETJENESTER

1	Problemstillinger	113
2	Modeller for tildeling av helsehjelp	114
2.1	Oversikt	114

2.2	Planmodellen	114
2.3	Rettskravmodellen	114
2.4	Skjønnsmodellen	114
2.5	Markedsmodellen	115
2.6	Tvangsmodellen	115
2.7	Hvilken modell har vi for tildeling av helsehjelp i det norske helsevesenet?	116
3	Kommunenes og statens plikt til å sørge for helsetjenester	116
3.1	Oversikt	116
3.2	Kommunenes plikter	117
3.3	Statens (de regionale helseforetakenes) plikter	119
3.4	Private helsetjenester	120
3.5	Betaling for tjenestene	121
4	Kommunenes og statens plikt til å samarbeide	121
4.1	Oversikt	121
4.2	Samhandlingsreformen – lovgrunnlaget	122
4.3	Samhandlingsreformen – krav til samarbeidsavtale	122
4.4	Samhandlingsreformen – viktige rettslige delelementer	123
5	Folkehelsearbeid	124
6	EUs pasientrettighetsdirektiv	126
KAPITTEL 9 RETTEN TIL HELSEHJELP		127
1	Oversikt, problemstillinger	127
2	Rett til helsehjelp fra helsepersonell	128
3	Rett til helsehjelp (primærhelsetjenester) fra kommunen	131
3.1	Oversikt	131
3.2	Retten til øyeblikkelig hjelp	131
3.3	Retten til nødvendig helsehjelp	132
3.4	Retten til å ha en fastlege	134
3.5	Barn og ungdoms rett til helsehjelp	135
3.6	Rett til sykehjemsplass eller bolig med heldøgns tjenester	136
3.7	Retten til smittevern hjelp	137
4	Rett til helsehjelp (spesialisthelsetjenester) fra staten ved de regionale helseforetakene	138
4.1	Oversikt	138
4.2	Retten til øyeblikkelig vurdering	138
4.3	Retten til øyeblikkelig behandling	140
4.4	Retten til vurdering av krav på nødvendig helsehjelp	141
4.5	Retten til informasjon om vurderingen	144
4.6	Retten til fornyet vurdering	145
4.7	Retten til nødvendig behandling	146
4.8	Informasjon om helsehjelpen	153
4.9	Retten til fritt behandlingsvalg (sykehusvalg)	153
4.10	Retten til å ha kontaktlege	154
4.11	Retten til forsvarlig utskrivning	155
4.12	Finansiering av helsehjelpen	155

5	Retten til individuell plan.....	156
5.1	Oversikt.....	156
5.2	Arbeidet med individuell plan.....	157
6	Retten til tannhelsetjenester.....	158
6.1	Dagens ordning (2019).....	158
6.2	Foreslått ny ordning (Fra 2020).....	160
7	Retten til syketransport.....	161
8	Rettigheter i praksis.....	162

KAPITTEL 10 TVANG I BEHANDLINGEN 163

1	Problemstillinger – hovedordninger.....	163
2	Tvang i det psykiske helsevernet.....	164
2.1	Oversikt.....	164
2.2	Etablering av frivillig psykisk helsevern.....	164
2.3	Generelle bestemmelser om tvungent psykisk helsevern.....	165
2.4	Overgang fra frivillig til tvungent psykisk helsevern.....	165
2.5	Tvungent psykisk helsevern – hvor utøves det?.....	165
2.6	Vilkår for å fatte vedtak om tvungent psykisk helsevern.....	166
2.7	Saksbehandlingsregler om tvungent psykisk helsevern.....	167
2.8	Gjennomføringen av det psykiske helsevernet og bruk av tvangsmidler.....	168
3	Tvang i somatisk helsetjeneste.....	168
3.1	Hovedregelen.....	168
3.2	Påtrengende nødvendig helsehjelp – helsepersonelloven § 7.....	169
3.3	Pasienter med manglende samtykkekompetanse – pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4 A.....	170
3.4	Tvang overfor psykisk utviklingshemmede og rusmiddelavhengige.....	171
3.5	Vern mot alvorlige smittsomme sykdommer – smittevernloven.....	171
4	Nødrett – straffeloven § 17.....	172

DEL IV PASIENTENES RETT TIL INFORMASJON OG SELVBESTEMMELSE . 173

KAPITTEL 11 RETT TIL SELVBESTEMMELSE 175

1	Problemstillinger.....	175
2	Frivillighet og selvbestemmelse.....	176
3	Informert samtykke.....	177
3.1	Oversikt.....	177
3.2	Hovedinnholdet i informasjonskravet.....	178
3.3	Kravet til informasjon om helsehjelpen og risiko.....	180
3.4	Retten til å avstå fra informasjon.....	182
3.5	Plikten til å sørge for at informasjonen er forstått.....	183
3.6	Uforutsette behandlingsbehov.....	183
3.7	Pasienter som avviser tilbudt helsehjelp.....	184
3.8	Forskning og undervisning.....	185
3.9	Tilbaketrekning av samtykke.....	185
4	Samtykkets form.....	186

5	Pasienten samtykker ikke	188
6	Hvem har samtykkekompetanse?	188
7	Samtykke på vegne av barn og ungdom	190
8	Samtykke/bestemmelse på vegne av myndige uten samtykkekompetanse...	191
9	Særlig om selvbestemmelsesrett og samtykke når pasient/foreldre neker blodoverføring	194

KAPITTEL 12 INFORMASJON OG MEDVIRKNING 195

1	Noen problemområder.....	195
2	Retten til medvirkning.....	196
2.1	Hovedperspektiver.....	196
2.2	Medvirkning ved valg	196
2.3	Retten til å medvirke er relativ	198
2.4	Pasientens plikt til å godta andres medvirkning	198
3	Retten til informasjon	199
3.1	Oversikt.....	199
3.2	Bestemmelser om rett til informasjon	200
3.3	Særlig om informasjonsformidling i virksomheter/institusjoner	202
3.4	Informasjonens form	204
4	Nærmeste pårørendes rett til informasjon.....	205
5	Foreldre og foresattes rett til informasjon.....	207
6	Rett til informasjon om skader mv	208
7	Informasjon til andre behandlere	211
8	Rett til informasjon om at opplysninger blir brakt videre	212

KAPITTEL 13 RETT TIL Å BESTEMME OVER LIV – OG OVER DØD? 213

1	Problemstillinger	213
2	Rett til å skape liv.....	214
3	Fosterets rettslige vern	215
4	For tidlig fødtes rett til liv	217
5	Dødshjelp (eutanasi).....	218
6	Behandlingsbegrensning	218
7	Faglig om behandlingsbegrensning	219
8	Grensen mellom lovlig og ulovlig fremskyndelse av død	220
9	Livstestamente.....	221
10	Obduksjon og transplantasjon	222

DEL V KRAV TIL HELSEPERSONELLET OG HELSEVESENET 225

KAPITTEL 14 KRAV OM FORSVARLIG YRKESUTØVELSE OG VIRKSOMHET 227

1	Oversikt.....	227
2	Kravet om forsvarlighet	228
2.1	En handling eller aktivitet er i utgangspunktet enten forsvarlig eller uforsvarlig	228

2.2	Kjernen i forsvarlighetskravet er den faglig gode handlingen	229
2.3	Forsvarlighetskravet som en minstestandard	229
2.4	Uforsvarlighet – virksomheter og helsepersonell sett under ett.....	230
2.5	Prinsipielt om grensen mellom det forsvarlige og det uforsvarlige.....	230
2.6	Kilder om grensen mellom det forsvarlige og det uforsvarlige	232
2.7	Forsvarlighetskravet er en dynamisk størrelse	233
2.8	Forsvarlighetskravet og kravet om internkontroll	233
3	Kravet til helsepersonellet	233
3.1	Oversikt.....	233
3.2	Innholdet i kravet om faglig forsvarlighet	234
3.3	Innholdet i kravet om omsorgsfull hjelp	238
3.4	Forsvarlighet og ressursbruk.....	238
3.5	Eksempel.....	240
4	Kravet mot spesialisthelsetjenesten	241
4.1	Oversikt.....	241
4.2	Forsvarlighetskravet og ressursbruk	242
4.3	Forsvarlighetskravet og organisering	243
4.4	Eksempel.....	245
5	Kravet mot kommunehelsetjenesten.....	246
5.1	Oversikt.....	246
5.2	Innholdsmessige krav	247
5.3	Forsvarlighet og organisering.....	248
5.4	Forsvarlighet og ressursbruk.....	249
5.5	Eksempel.....	249
6	Forsvarlighet – et tøyelig krav	250

KAPITTEL 15 LEDELSE AV VIRKSOMHET OG FORDELING

AV MYNDIGHET MELLOM HELSEPERSONELL	252
1 Problemstillinger	252
2 Begrepsbruk.....	254
2.1 Lederskap, ledelse, administrasjon, styringsrett og myndighet	254
2.2 Ansvar og myndighet.....	254
3 Administrativ og faglig ledelse	255
3.1 Oversikt.....	255
3.2 Ledelse av enhet / ansvarlig leder i sykehus.....	257
3.3 Forholdet mellom administrativ og faglig ledelse, spesielt innenfor en sykehusenhet	259
3.4 Tiltak som administrative ledere ved sykehus er pålagt å nytte	261
4 Fordeling av faglig myndighet	261
4.1 Avgrensning av hvem som har adgang til å behandle	261
4.2 Over-/underordningsforhold	263
4.3 Ledelse av konkret helsehjelp.....	264
4.4 Uenighet mellom over- og underordnede.....	264
4.5 Bruk av medhjelpere	265
4.6 Behandlingsansvarlig, informasjonsansvarlig, journalansvarlig, kontaktlege og koordinator – og forholdet mellom dem	266

4.7	Administrering av legemidler, injeksjoner og intravenøs behandling	268
4.8	Bestemmelser om faglige krav / profesjonsbakgrunn for å ha stillinger, ivareta funksjoner og drive virksomhet	270
4.9	Fordeling av myndighet som ikke er lovbestemt	271
KAPITTEL 16 KRAVET OM INTERNKONTROLL		272
1	Problemstilling.....	272
2	Plikten til å føre internkontroll og til å drive kvalitetsforbedring.....	273
2.1	Plikten til å føre internkontroll	273
2.2	Plikten til ledelse og kvalitetsforbedring	273
3	Plikten til ledelse og kvalitetsforbedring som styringssystem	274
4	Innholdet i kravet om ledelse og kvalitetsforbedring	276
5	Internkontroll og kvalitetsledelse. En case.....	277
5	Kvalitetsutvalg og avviksbehandling som del av internkontrollen og kvalitetsutvikling	279
KAPITTEL 17 PASIENTSIKKERHET, SKADER OG UHELL		281
1	Problemstillinger	281
2	Pasientsikkerhets- og kvalitetsforbedringsarbeid	282
3	Plikt til å melde hendelser, uhell og skader – en oversikt.....	283
4	Plikten til å melde skader og uhell eksternt	283
4.1	Unaturlige dødsfall.....	283
4.2	Alvorlig skade	284
4.4	Skader som følge av bivirkninger av legemidler	286
4.5	Skader og uhell ved bruk av medisinsk utstyr	286
4.5	Skader og uhell som følge av strålingsutstyr	287
4.6	Melding av forhold som kan medføre fare for pasienter.....	287
4.7	Meldepraksis.....	287
5	Plikten til å melde skader og uhell internt	288
5.1	Melding av skader mv internt i helseinstitusjon	288
5.2	Meldepraksis.....	289
6	Bruk av skade- og uhellhendelser i internkontrollen	290
7	Plikten til å informere pasientene.....	290
KAPITTEL 18 DOKUMENTASJON OG JOURNAL		292
1	Problemstillinger	292
2	Dokumentasjon.....	293
3	Journalbegrepet	294
4	Føring av journal.....	295
4.1	Hvem har plikt til å føre journal?.....	295
4.2	Spesielt om plikten til å føre journal i helseinstitusjoner	296
4.3	Innholdet i plikten til å føre journal.....	297
5	Innsyn i og utlevering av journalen	300
5.1	Helsepersonelllets innsynsrett	300
5.2	Pasientenes innsynsrett	301

5.3	Fullmektigs innsynsrett	302
5.4	Pårørendes innsynsrett	302
5.5	Andres innsynsrett	303
5.6	Hvem skal gi innsynet?	303
5.7	Kopi av journalen	303
5.8	Praktisk gjennomføring av innsynsretten	304
6	Faktisk bruk av journalen	304
6.1	Personellet's bruk	304
6.2	Pasientenes bruk	305
6.3	Forsikringsselskapenes, NPEs og domstolenes bruk	305
7	Journalens rettslige betydning	306
8	Retting og sletting i journalen	307
8.1	Retting	307
8.2	Hvordan rettingen skal gjøres	307
8.3	Sletting av journalopplysninger	308
8.4	Klagerett ved nektelse av retting/sletting	308
9	Overføring av journalmateriale til annet helsepersonell	309
 KAPITTEL 19 TAUSHETSPLIKT OG SAMARBEID		311
1	Problemstillinger	311
2	Taushetsplikten – en relativ plikt	312
2.1	Hvorfor har helsepersonell taushetsplikt?	312
2.2	Taushetsplikten kan tenkes å måtte vike	312
2.3	Måter å modifisere taushetsplikten på	312
2.4	Taushetsplikten er modifisert	313
3	Lovgivning om taushetsplikt	313
3.1	Oversikt	313
3.2	Taushetsplikt i kraft av å være helsepersonell	314
3.3	Taushetsplikt knyttet til arbeidsstedet	315
3.4	Taushetsplikt etter forvaltningsloven	316
4	Hvilke opplysninger er undergitt taushetsplikt?	316
5	Samtykke fra pasientene. Anonymitet	317
5.1	Samtykke	317
5.2	Anonymitet	319
6	Opplysningsrett	319
6.1	Opplysningsrett til «samarbeidende personell»	319
6.2	Opplysninger til pasientens barn	321
6.3	Opplysninger til skolepersonell, ansatte i sosialtjenesten mv.	321
6.4	Opplysninger til forskere	322
6.5	Opplysninger til kvalitetssikring mv.	323
6.6	Opplysninger til pasientens arbeidsgiver	323
6.7	Opplysninger til barnevernet	323
6.8	Opplysninger til Statens helsetilsyn	323
6.9	Opplysninger til privatpersoner/allmennheten	324
6.10	Opplysninger etter en pasients død	324
6.11	Opplysninger til andre, herunder politiet, etter skjønn	324

6.12	Andres rett til å gi opplysninger til helsepersonellet	326
7	Opplysningsplikt.....	326
7.1	Lovgivning om opplysningsplikt.....	326
7.2	Opplysningsplikt overfor Statens helsetilsyn.....	327
7.3	Opplysningsplikt overfor sosiale tjenester i Nav	327
7.4	Opplysningsplikt overfor barnevernet	328
7.5	Opplysningsplikt overfor andre organer.....	328
8	Meldeplikt.....	329
8.1	Oversikt.....	329
8.2	Meldeplikt ved smittsomme sykdommer.....	330
8.3	Meldeplikt ved yrkessykdommer	330
8.4	Meldeplikt når barn har problemer	330
8.5	Meldeplikt ved fødsler og dødsfall, herunder unaturlige dødsfall	331
8.6	Meldeplikt ved uskikkethet til å ha førerkort og flysertifikat.....	331
8.7	Meldeplikt ved inngåelse av ekteskap	332
8.8	Meldeplikt for å avverge alvorlige forbrytelser	332
8.9	Plikt til å samarbeide med nødetater.....	332
8.10	Meldeplikt om forhold som truer pasientenes sikkerhet, eller som kan medføre fare for pasientene	333
8.11	Meldeplikt ved komplikasjoner, skader og uhell ved behandling	333
9	Vitneplikt	333
9.1	Oversikt.....	333
9.2	Hovedregelen i straffesaker: ikke vitneplikt	333
9.3	Unntak fra vitneforbudet i straffesaker	334
9.4	Vitneplikten i sivile saker	335
KAPITTEL 20 HELSEFAGLIG FORSKNING		336
1	Problemstillinger	336
2	Rettskilder og hovedprinsipper knyttet til forskning og beskyttelse av forskningsobjekter	337
3	Etablering og gjennomføring av forskning	339
3.1	Oversikt.....	339
3.2	Særlig om ulike typer forsøk.....	340
3.3	Krav til forsvarlighet	340
3.4	Krav om søknad til REK og andre	341
3.5	Selvbestemmelsesrett og informert samtykke.....	342
3.6	Informasjon til prosjektdeltakerne	344
3.7	Forskning som involverer mennesker	344
3.8	Forskning på biologisk materiale – om forskningsbiobank.....	345
3.9	Forskning ved bruk av helseopplysninger.....	345
3.10	Visse forbud mot forskning.....	346
3.11	Uredelighet i forskningen	346
4	Åpenhet og innsyn	346
5	Tilsyn	347
6	Bruk av forskningsresultatene	347
7	Virkninger av feilslåtte forsøk og mangel på samtykke	348

7.1	Feilslåtte og uforsvarlige forsøk	348
7.2	Mangler ved samtykke	349
 DEL VI DET ARBEIDSRETTSLIGE FORHOLDET MELLOM HELSEPERSONELL OG ARBEIDSGIVER (VIRKSOMHETER).....		 351
KAPITTEL 21 ARBEIDSRETTSLIGE GRUNNREGLER		353
1	Oversikt.....	353
2	Styringsretten.....	355
3	Ansettelse og ansettelsesavtale	356
4	Arbeidstid	358
5	Arbeidsmiljø.....	359
6	Internkontroll	359
7	Arbeidstilsynets kontroll	360
8	Avskjed og oppsigelse.....	360
 KAPITTEL 22 YTRINGSFRIHET, LOJALITETSPLIKT OG VARSLINGSPLIKT .		 364
1	Problemstillinger	364
2	Sikkerhets- og lovlighetsspørsmål	365
3	Overordnede hensyn	366
4	Begrepsbruk – sondringer.....	367
5	Hvor mye begrenses ytringsfriheten av lojalitetsplikten?	368
6	Generelt om varslings.....	371
7	Intern varslings.....	372
8	Offentlig varslings.....	373
9	Varsling til tilsynsmyndigheten	376
10	Oppsummering.....	378
 DEL VII KONTROLL MED HELSETJENESTEN.....		 381
KAPITTEL 23 KONTROLL OG TILSYN		383
1	Problemstillinger	383
2	Ulike former for kontroll	384
2.1	Objekt for kontroll	384
2.2	Tidspunktet for kontrollen.....	384
2.3	Eksterne kontrollordninger	385
3	Tilsyn med helsepersonell og virksomheter	386
3.1	Tilsynsorganer	386
3.2	Formålet med tilsynet	387
3.3	Tilsynsmyndighetens oppgaver	387
3.4	Tilsyn med helsepersonell.....	388
3.5	Tilsyn med helsetjenesten (virksomheter)	389
3.6	Plikt til å gi opplysninger til tilsynsmyndigheten.....	391
4	Særskilte kontrollordninger ellers.....	391

4.1	Godkjenning mv av helseprofesjoner	391
4.2	Kontrollordninger med deler av helsetjenesten	392
4.3	Kontroll med medisinsk(teknisk) utstyr og legemidler	392
4.4	Meldeplikt.....	393
4.5	Statens undersøkelseskommisjon.....	393
5	Medienes «kontroll»	394
KAPITTEL 24 KLAGER OG KLAGEBEHANDLING		396
1	Problemstillinger	396
2	Hva klagen gjelder, og hva pasientene vil oppnå.....	397
3	Klageretten etter pasient- og brukerrettighetsloven § 7-2.....	398
3.1	Oversikt.....	398
3.2	Hva klageretten omfatter	399
3.3	Hvem har klagerett?	400
3.4	Hvem klagen sendes til	401
3.5	Intern klagebehandling	401
3.6	Fylkesmannens klagebehandling	401
3.7	Omfanget av klager	403
4	Anmodningsrett etter pasient- og brukerrettighetsloven § 7-4.....	404
4.1	Oversikt.....	404
4.2	Tilnærming til uttrykt misnøye, klagepsykologi	405
4.3	Fylkesmannens behandling av misnøye	406
4.4	Avgjørelsene til fylkesmannen kan ikke påklages.....	408
4.5	Arten og omfanget av tilsynssaker.....	408
5	Særskilte klage- og overprøvningsordninger.....	409
5.1	Aktuelle klageorganer	409
5.2	Hvem er klageorgan i de enkelte typer saker?	409
5.3	Klageorganenes kompetanse	410
6	Pasientombud.....	411
KAPITTEL 25 REAKSJONER MOT HELSEPERSONELL OG VIRKSOMHETER		414
1	Problemstillinger	414
2	Å bli stilt til ansvar gjennom reaksjoner.....	415
3	Strafferettslig ansvar	415
3.1	Oversikt.....	415
3.2	Brudd på helsepersonelloven.....	416
3.3	Brudd på lover knyttet til arbeidssted / type virksomhet.....	416
3.4	Brudd på straffeloven.....	417
3.5	Straff i form av rettighetstap	417
3.6	Foretaksstraff	419
3.7	Straffrihet som følge av nødrett og nødverge	419
4	Erstatningsansvar.....	420
5	Arbeidsrettslig ansvar.....	421
6	Profesjonsansvar.....	421
6.1	Oversikt.....	421

6.2	Tap og suspensjon av autorisasjon, lisens, spesialistgodkjenning og rekvisiteringsrett	422
6.3	Begrensning av autorisasjon	424
6.4	Advarsel	424
6.5	Særlig om reaksjoner mot helsepersonell som samhandler	426
6.6	Reaksjonsbestemmelsene er «kan»-bestemmelser	427
6.7	Saksbehandling og klage	428
7	«Etisk ansvar»	428
8	Særlig om reaksjoner mot virksomhet	429
9	Kumulative reaksjoner	430
10	Hvor vanlig er det med reaksjoner?	431
11	Medienes «reaksjoner»	432
12	Er reaksjonssystemet hensiktsmessig?	433
 DEL VIII PASIENTENES RETT TIL PENGEYTELSER		 435
 KAPITTEL 26 PASIENTENES RETT TIL ERSTATNING		 437
1	Problemstillinger	437
2	Vilkårene for rett til erstatning	437
2.1	Oversikt	437
2.2	Pasientskade	438
2.3	Økonomisk tap, varig men og oppreisning	439
2.4	Årsakssammenheng	440
2.5	Påregnelighet	441
2.6	Ansvarsgrunnlag	443
2.7	Hvor og når gjelder de ulike ansvarsgrunnlagene?	444
3	Ansvarsgrunnlaget	445
3.1	Oversikt	445
3.2	Ansvar for svikt	446
3.3	Objektivt ansvar for teknisk svikt, vaksinasjon og smitte/infeksjon	449
3.4	Objektivt ansvar for legemiddelskader	450
3.5	Objektivt ansvar i særskilte tilfeller	450
3.6	Uaktsomhetsansvar	451
3.7	Ansvar etter en rimelighetsvurdering	451
3.8	Noen eksempler	452
4	Omfanget av ansvaret	454
4.1	Økonomisk tap	454
4.2	Menerstatning	454
4.3	Oppreisning	455
4.4	Erstatningsbeløpene	456
4.5	Fremsettelse og foreldelse av krav	456
5	Forholdet mellom å kreve erstatning i medhold av pasientskadeloven og vanlig erstatningslovgivning	456
6	«Amerikanske tilstander» i Norge?	458

KAPITTEL 27 RETTFERDSVEDERLAG OG VOLDSOFFERERSTATNING.....	461
1 Rettferdsvederlag	461
1.1 Hva er rettferdsvederlag?	461
1.2 Hvem avgjør søknadene?.....	461
1.3 Hvem får rettferdsvederlag?.....	462
1.4 Rettferdsvederlag ved helsehjelp	462
2 Voldsoffererstatning.....	463
 KAPITTEL 28 RETT TIL TRYGDEYTELSER VED SYKDOM	 464
1 Hovedlinjer.....	464
2 Stønad ved inntektsbortfall på grunn av sykdom, skade eller lyte	466
3 Stønader ved ekstrautgifter ved sykdom, skade eller lyte.....	467
3.1 Oversikt.....	467
3.2 Medisinsk stønad.....	468
3.3 Grunnstønad.....	468
3.4 Hjelpestønad.....	469
3.5 Hjelp til å bedre den alminnelige funksjonsevnen	469
4 Helsepersonellet som trygdeforvaltere	470
 LOVER, FORSKRIFTER, OFFENTLIGE DOKUMENTER M M	 472
Lover.....	472
Forskrifter.....	473
Konvensjoner.....	475
Innstillinger, proposisjoner, stortingsmeldinger, NOU	475
Andre dokumenter	477
 LITTERATUR.....	 478
 STIKKORD.....	 481